KALDIRMA MAKİNALARINDA ELEKTRİK DONANIMI VE ELEKTRİK MOTORU SEÇİMİ

Günümüzde transport makinalarının bir çoğunda güç sistemi olarak elektrik tahrikli donanımlar kullanılmaktadır.

ELEKTRİK TAHRİKİNİN AVANTAJLARI

- Enerjinin merkezi olarak üretilmesi ve kolayca iletilmesi
- Daima işletmeye hazır olması
- İsletmesinin temiz olması
- Yüksek bir kalkış momentine sahip olması
- Dönüş yönünün çok çabuk değiştirilebilmesi
- Çok sayıda devreye giriş ve çıkışlara uygunluk
- Frenlenebilme olanağı
- Ekonomikliği
- İşletme emniyetinin yüksek oluşu

ELEKTRİK TAHRİKİNİN DEZAVANTAJLARI

- Voltaj değişiminden etkilenmeleri,
- Elektrik şebekesine bağımlılık,
- Açık havada çalışan krenlerde elektrik akımı iletim tellerine olan gereksinim.

Bu özelliklere özellikle asenkron motorlar tam olarak sahip olabilmektedir. Ancak asenkron motorlar ayarlama yönünden aşırı istekler için uygun değildir. Devir sayısının çok hassas, kademeli olarak ayarlanması istenilen uygulamalarda doğru akım motorları veya elektro-hidrolik tahrik sistemleri kullanılmalıdır.

KALDIRMA MAKİNALARI MOTORLARININ GENEL YAPISI

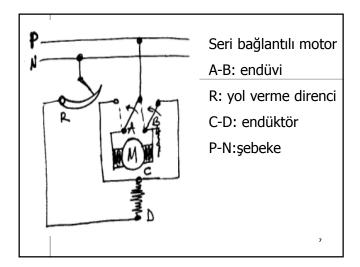
Kren işletmelerinde 220/440-500 V'luk 3 fazlı akım e 220/350-500 V'luk ve genellikle 50 Hz'lik elektrik akımları kullanılmaktadır. Buna rağmen hemen hemen tüm krenler şebekeden alınan 3 fazlı akımla tahrik edilirler.

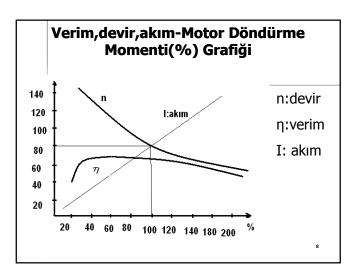
Kren işletmeleri büyük bir ilk hareket momentine sahip motorlara gereksinim gösterirler; çünkü bu motorlarla havada asılı yükün kaldırılması da söz konusudur. Dönüş yönü değiştirilebilir olmalıdır.

DOĞRU AKIM MOTORLARI

a) SERİ BAĞLI MOTORLAR

Bu motorların endüvi ve endüktör sargıları seri bağlanmışlardır. Yol almada(ilk hareket) her sargıdan kuvvetli bir akım geçer ve böylece bu motorlar ile çok kuvvetli bir kalkış elde edilir. (Nominal momentin 2.5-3 katı)

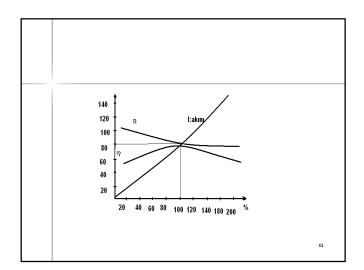
Motorun çalıştırılmasında akım darbesini azaltmak için motorun önüne bir direnç konur ve bu direnç motor yol aldıkça kademeli olarak devreden çıkarılır. Endüvi sargısının uçları değiştirilerek motor dönüş yönü değiştirilir.

Bu motorun özelliği, devir sayısını o andaki yüke uydurmasıdır. Büyük yükler yavaş,küçük yükler hızlı kaldırılır.

b)DOĞRU AKIM ŞÖNT MOTOR:

Bu motorlarda ikaz sargısı endüviye paralel olarak bağlanmıştır. Seri bağlantılı motorun aksine, şönt motorlarda ince telli ikaz sargısı endüvi akımına bağlı olmaksızın daima aynı ikaz akımını çeker. Bu nedenle şönt motorunun devir sayısı pek değişmez. Kalkma momenti ve aşırı yüklenme yeteneği seri bağlı motorlara göre daha düşüktür.

10

c)KOMPOUND MOTORLAR:

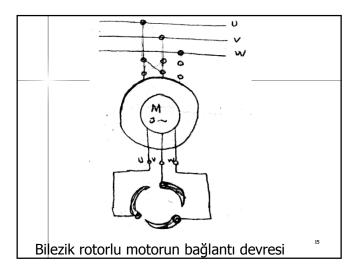
Seri ve şönt motorun bir birleşimi olan kompound motor, seri ve şönt sargıların etkisinin birinin diğerine hakim oluş şekline göre az veya çok ölçüde bu iki motordan birini özelliğine sahiptir.

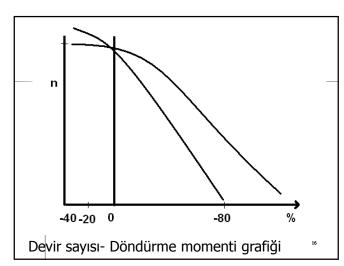
ÜÇ FAZLI MOTORLAR

Asenkron motor: Stator şebekenin üç fazına bağlanır. Buna karşılık rotora dirençler bağlanır veya kısa devre edilir. Statorda manyetik alan meydana gelir ve bu manyetik alan rotoru döndürür.

Manyetik alan ve rotor arasındaki devri sayısı farkı yük azaldıkça ve rotor akım devresindeki direnç küçüldükçe azalır. Bu tip motorların kumandası kolay, iki fazın yer değiştirmesiyle dönüş yönü yer değiştirebilir. Yıldız üçgen bağıntısı ile devir sayısı ve momente tesir edilebilir.

İlk harekette nominal momentin 1,6-2,5 katı fazla moment alınabilir.

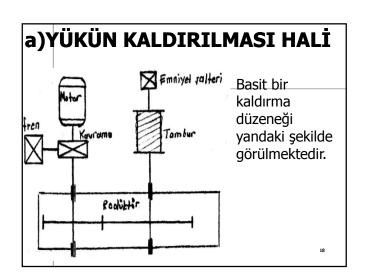

ELEKTRIK MOTORU HESABI VE SEÇİMİ

Kaldırma ve iletme mekanizmalarının hemen tümünde yapılan işlem;

- Yükün kaldırılması
- Yükün nakli,
- Yükün döndürülmesi gibi işlemlerdir.

Makinalar ile bütün bu görevlerin yapılabilmesi için birer tahrik motoruna ihtiyaç vardır ve motor gücünün bu hareketlere göre ayrı ayrı hesaplanması gerekir.

Yükün kaldırılması sırasında motorun;

1.Daimi Rejim Gücü:

(bu güç, bir yükün birim zamanda yaptığı işten hesaplanabilir)

- 2.İvmeleme Gücü:
- a)Öteleme İvmelemesi
- b)Dönme İvmelenmesi güçlerii yenebilr.
- Öteleme ivmelenmesi, yükün düsey veya yatay hareketi için,

Dönme ivmelenmesi ise tambur, dişli, kavrama gibi elemanların sıfırdan belli bir hıza çıkması için ivmelendirme gücüdür.

1.Daimi Rejim Gücü (yükün Kaldırılmasında)

$$P_{r} = \frac{(Q+G_{1})V_{k}}{\eta} [Watt]$$

Q:Kaldırılan yük (N)

G₁:Kanca boğunun ağırlığı(N)

V_k: kaldırma hızı(m/s)

η:verim

2.İvmeleme Gücü (P_i)

a)Öteleme İvmele Gücü Pöi

$$P_{\ddot{o}i} = \frac{(Q+G_1)V_k^2}{g.t_i.\eta} [Watt]$$

Q:Kaldırılan yük(N) G₁: kanca bloğu ağrılığı (N)

G:yerçekimi ivmesi (9,81 m/s²)

V_k:kaldırma hızı (m/s) t_i:ivmelendirme zamanı

t_i:(2...5)sn alınabilir.

b)Dönme İvmelenme Gücü P_{di}

$$P_{di} = rac{2\pi i \Pi u moi}{\eta}$$
 indirgenmis ivmelendirme momenti $P = M_i.\omega$ $\sigma = 2\pi n \left[n = (d/sn) \right]$ indirgenmis ivmelendirme momenti $\sigma = 2\pi n \left[n = (d/sn) \right]$

M_i:Motor miline indirgenmis ivmelendirme momenti

J:Kütlesel atalet momenti

En büyük güce ilk harekette ihtiyç vardır aslında ve bu güç;

 $\Sigma P = P_r + P_{ii} + P_{di}$

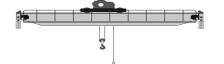
Kaldırma mekanizmasında, hesaplanan bu güçteki bir motorun kullanılmasına gerek yoktur; çünkü bu güc, baslangıcta yani motorun ilk hareketinde gereklidir. İvmeleme gücü yenildikten sonra motor yalnız daimi rejim gücü ile yüklenir. Motorlar bir an gereğinden fazla yüklenebildiğinden, hesaplanan toplam güçten daha küçük güçteki bir motor kullanılabilir.

YÜKÜN ÖTELENMESİ

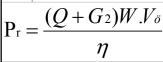
Öteleme hareketinde motorun

- 1. Rejim gücü
- 2. İvmeleme gücü
- a)Öteleme ivmeleme gücü

b)Dönme ivmeleme gücünü yenmesi gerekir.

1.Rejim Gücü P,

W:Direnc sayısı(tekerleklerde

(Höteleme hizi)

G2:araba ağırlığı+kanca bloğu ağırlığı

W:0.02 kaymalı yataklarda

W:0.007 rulmanlı yataklarda

2.İvmeleme Gücü P_i

a. Öteleme İvmeleme Gücü P_{öi}

$$P_{i\ddot{o}} = \frac{(Q+G_2)V_{\ddot{o}}^2}{g.t_i.\eta}$$

g:yerçekimi ivmesi

t:ivmelendirme zamanı

Araba için t:3...5sn köprü için t:5...20 sn

b.Dönme İvmeleme Gücü P_{di}

$$P_{di} = (0.1 - 0.2)P_{i\ddot{o}}$$

alınabilir.

Öteleme hareketinde topla güç

$$\Sigma P = P_r + P_{öi} + (0.1 - 0.2)P_{öi} = P_r (1.1 - 1.2)P_{öi}$$

Yaklaşık hesap:

Kaldırma ve öteleme hızları çok yüksek ise (V≥5m/s) ve t zamanı çok küçük ise ivmeleme gücünün hesaplanması gerekir. Eğer hızlar düşük ve ivmeleme zamanı büyükse,

 $\Sigma P_i = 0.2P_r$ alınabilir ve toplam güç:

 $\Sigma P = P_r + \Sigma P i = Pr + 0.2P_r = 1.2P_r$ olur.

RÜZGAR GÜCÜ Pw

sistem açık havada çalışıyorsa rüzgar direncini de yenmesi için belli bir güce sahip olması gerekir.

yenmesi için belli bir güce sahip olması gerekir.
$$P_{w} = \frac{A_{w}P_{w}V_{\ddot{o}}}{\eta} \begin{array}{c} A_{w}: \text{Rüzgar yönüne} \\ \text{açık alan} \\ P_{w}: \text{Rüzgar} \\ \text{basıncı} \sim 500\text{N/m}^{2} \end{array}$$
 Kapalı yerlerdeki sistemlerde bu güc sıfırdır.

Kapalı yerlerdeki sistemlerde bu güç sıfırdır.

Bu durumda toplam güç ötelemede

 $\Sigma P = P_r + \Sigma P_i + P_w$ olur

Yaklaşık olarak $\Sigma P_i + P_w = \%20P_r$ alınabilir

YÜKÜN DÖNDÜRÜLMESİ

- 1. Daimi rejim gücü
- 2. İvmeleme gücü-dönme ivmelemesi(öteleme ivmelemesi yok)

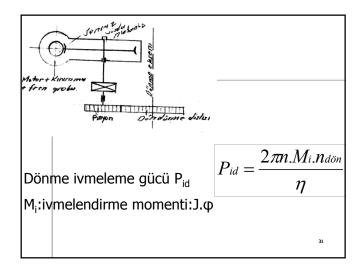
$$P_{r} = rac{F_{direnç} . V_{dön}}{\eta} = rac{2 \pi . M_{direnç} . n_{dön}}{\eta}$$

F_{di}:toplam direnç kuvveti

V_{dön}:dönme hızı n_{dön}:dönme sayısı

M_{direnc}:toplam direnç momenti

η:verim(η_{tam}. ηdişli....)

Dönmede rüzgar gücü $P_{w}=rac{2\pi.A_{w}.P_{w}.r.n_{mot}}{i.\eta}$

r:Rüzgar çarpan alanların ağırlık merkezlerinin dönme eksenine olan mesafesi

P_w:rüzgar basıncı=50N/m²

Toplam dönme gücü:

$$\sum P_d = \Pr + P_{id} + P_w$$

PROBLEM

Kaldırılan yük Q:80kN

Araba ağırlığı G_A:35kN

Köprü ağırlığı G_k:50kN

Öteleme hızı V_ö:63 m/dak

İvmeleme zamanı t:5 sn

Direnç sayısı W:0.02

Verim:0.8

Tekerlek ağırlıkları G₊:10kN

Motor seçimini yapınız(köprü öteleme hareketi için)

Toplam ağırlık

$$F_{top} = Q + G_A + G_K + G_t$$
$$F_{top} = 80 + 35 + 50 + 10 = 175kN$$

Direnç Kuvveti

$$F_d = F_{top}.W = 175 \times 0.02 = 3.50kN$$

Rejim Gücü

$$P_{r} = \frac{F_{top.W.V\"{o}t}}{\eta} = \frac{175 \times 0.02 \times 63}{60 \times 0.8} = 4.5 kW$$

Öteleme ivmeleme gücü

$$P_{\delta i} = \frac{F_{top}.V_{\delta}^{2}}{g.t.\eta} = \frac{175 \times 63^{2}}{10 \times 3600(s^{2}/dak^{2}) \times 5 \times 0.8}$$

$$4.82kW$$

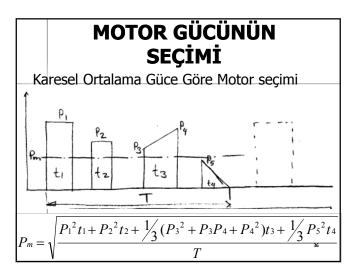
Dönme ivmeleme gücü

$$P_{di} = (0,1...0,2)P_{\ddot{o}i} = 0,1P_{\ddot{o}i}$$

$$= 0,1 \times 4,82 = 0,482kW$$

$$P_{i} = P_{\ddot{o}i} + P_{di} = 4,82 + 0,482 = 5,3kW$$

$$\sum P\ddot{o} = P_{r} + P_{i} = 4,5 + 5,3 = 9,8kW$$

Elektriksel kayıplar ve bu kayıplar sonucu ortaya çıkan kayıp ısı, gücün karesiyle doğru orantılıdır. P₁ gücüyle t₁ süresince oluşan kayıp;

 $W_1=C.P_1^2t_1'$ dir C:katsayı

Yukarıdaki bir iş periyodu süresince oluşan ısı kaybı ise;

$$W_{T1}=C.P_m^2.T'dir.$$

P_m ortalama gücüyle T periyodu süresince oluşan W_{tı}ısısı ile motor yanmamalıdır.

$$W_{t1} \ge W_T$$

37

Frekans, Kutup Sayısı, Devir Sayısı

Bir alternatif akım motorunun senkron devir sayısı; n_e=60.f/p n_e:devir sayısı(1/dak)

f:şebeke frekansı(1/s) genellikle f:50Hz

p:kutup sayısı

Kutup çifti	1	2	3	4	5	6
Senkron devri sayısı	3000	1500	1000	750	600	500
Devir sayısı	2850	1450	950	720	570	470 38

Tayin Edici Faktörlere Göre Motor Seçimi

Düzensiz yükleme durumlarında yük değişimini hesaplamak zordur. Bu durumda motor gücü, aralıklı işletmenin aşağıda yazılı üç önemli faktörün belirlenmesiyle tam yük rejimine göre hesaplanır.

39

	RÖLATİF İŞLETME SÜRESİ							
ED =	$= \frac{\sum_{j} \dot{s}_{j} = \frac{\sum_{j} \dot{s}_{j}}{\sum_{j} \dot{s}_{j} = \frac{100 \text{ (\%)}}{\sum_{j} \dot{s}_{j} = \frac{100 \text{ (\%)}}{\sum_{j} \dot{s}_{j}}}$							
kabu	İmalatçı kataloglarında motor güçlerinin nominal kabul edilen boş rölatif işleme süresine göre verildiği görülür.							
ED		%15	%25	%40	%60	%100		
Güç k	(W	3.6	3	2.6	2.4	2.2		
		5.4	4.6	4	3.6	3.2		
		8.5	7	6.3	5.3	4.8 40		

Rölatif Çalışma Süresi

% olarak motorun bir çalışma periyodunda efektif çalışma süresi olarak ne kadar çalıştığını belirtir.

Burada devreye giriş ve çıkışlar sırasındaki durumlar nedeniyle sürekli işletme durumundakine göre daha küçük motorlar seçilebilir.

Çalışma periyodu, çalışma zamanıyla durma zamanlarını kapsamakta olup 10 dakikayı gecmemelidir.

Normalden büyük bir rölatif çalışma zamanında motor daha çok zorlanır. Yani motor daha yüksek rölatif çalışma zamanına göre planlanmış olmasına rağmen daha büyük güç verebilir.

Elektrik motorlarının ısınması akımın karesi yani yaklaşık gücün karesi ile artmaktadır. Bu kabul ile n=sabit durumunda;

 P_1^2 . $ED_1 = P_2^2$. ED_2 ifadesi yazılabilir.

42

Bir ED_2 değerindeki motor liste gücü P_2 ise aynı motor ED_1 değerinde

$$P_1 = P_2 \sqrt{\frac{ED_2}{ED_1}}$$

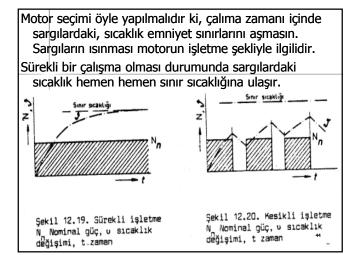
Gücü ile yüklenebilir.

Örn: P₂:3kW

ED₂: %25

ED₁: %15

P₁:3 87kW bulunur

Kaldırma makinaları ve elektrik tahrik sistemlerinin Rölatif çalışma zamanı (ED) ve çalışma miktarı

-	~	
Kren çeşidi		Rölatif ça. zama.ED [%]
Elektrik santralı kreni, Demiryolu krenleri, Derrik krenler, Gemi inşa krenleri, Yüzer krenler gibi kısa müddetle kullanılan krenler	нерзі	25
Depo krenleri, Atelye krenleri	Hepsi	40
İnşaat krenleri	Kaldırma mekanizması Diğerleri	40 ilâ 60 25 ilâ 40
Kepçeli krenler, Portal krenler	Kaldırma mekanizması Köprü hareket sistemi Diğerleri	40 ilâ 60 25 40
Ingol krenleri, Derin firin krenleri, Ocak besleme krenleri, Demirhane krenleri	Kaldırma mekanizması Kedi hareket sistemi Kren hareket sistemi Diğerleri	60 60 60 40 45

Relatif Yük

bir krenin çalışma programında bazı hallerde boşta hareket söz konusudur. Kren dişli mekanizmasının bu değişken yüklenişi rölatif yük kavramı ile yaklaşık olarak tayin edilebilir.

Tam yük momentinden hesaplanan moment, rölatif yük λ'nın bir fonksiyonu olan r faktörü ile azaltılabilir.

$$\lambda = \frac{Tam \ y\ddot{u}k + \ddot{o}l\ddot{u} \ y\ddot{u}k}{2 \ Tam \ Y\ddot{u}k} = \frac{(M_L + M_O) + M_O}{2(M_L + M_O)}$$

λ:rölatif yük, M_L:Faydalı yük(daN)

M_o:sistemin ağırlığı(daN)

M_O ne kadar küçükse λ o kadar küçük olur, yük faktörü r ne kadar azalırsa motor o kadar az ısınır. Yük faktörü r, değişik şekilde tam yük ve kendi ağırlığı ile kullanılan iletim sistemlerinde kullanılır. İletim malını daimi olarak hareket ettiren sistemlerde r=1 alınmalıdır.

r 0.73 0.76 0.79 0.82 0.85 0.88 0.91 094 0.97 1	λ	0.	55	0.6	0.65	0.7	0.75	0.8	0.85	0.9	0.95	1
	r	0.	73	0.76	0.79	0.82	0.85	0.88	0.91	094	0.97	1

Gerekli nominal motor momenti

$$M_n = r.M_{Th}$$

Gerekli motor gücü

$$P_n = P_{Th} r$$

Pn/Mn:nominal motor motor gücü/momenti(ED'e göre hes. moment)

Pth/Mth:isi yönünden gerekli nominal güç/moment(ED'e göre hes. Güç)

r:yük faktörü

>>>Relatif yük için aşağıdaki	değerler alınabilir.
Kancalı kaldırma mekanizmalarında	:0.55-0.56
■ Kepçeli kaldırma mekanizmalarında	:0.75-0.78
 Standart krenlerin araba yürütme 	
mekanizmalarında	:0.65-0.75
■ Standart krenlerin köprü yürütme	
mekanizmalarında	:0.75-0.90
 Kepçeli krenlerin köprü yürütme 	
mekanizmalarında	:0.85-0.95

İVME İŞİ

Tam yükteki veya değişken yükteki rejim gücünden başka motorun, kendi dönen kütleleriyle gerek kaldırma gerekse öteleme hareketlerinde, gerekli ivmelendirme gücünü de sağlaması gerekir.

İvme işine göre motor gücünün yaklaşık hesabı ise aşağıdaki şekilde alınabilir.

$$P_m = \frac{P_r + \sum P_i}{(1.7 - 2)}$$

İvmelenme gücü sadece ivmelenme işi süresince gerekli olduğundan motor gücünün maksimum motor gücü

$$(P_{max}=P_r+\Sigma P_i)$$

olmasına gerek yoktur. Motor kısa süreler için fazla yüklenebilir.

Aşağıdaki tabloda mekanizmanın hızı ve ivmelenme süresine bağlı olarak nominaml gücün (P_{nom}) daimi rejim gücünden (P_r) ne kadar büyük olması gerektiğini belirten değerler verilmiştir.

HIZ 0.5 1.5 2.5 İvmelenme süresi 9 10 Pnom Kaymalı yatak 1 1.2 1.3 1.4 1.5 /Pr W:0.02 1.45 2 2.8 3.2 Rulmanlı 2.5 3.0 yatak W:0.007

PROBLEM

Aşağıda özellikleri verilen köprülü krenin yürütme motoru gücü hesabı yapınız.

Yük: 15 ton

Köprü ağ.:80 ton İlerleme hızı:3m/s İlerleme yolu:70m

Saatteki sefer sayısı:20

W:0.02 η:0.8

t_i:9 \$n

ÇÖZÜM

$$P_{r} = \frac{F_{top.W.V\ddot{o}}}{\eta} = \frac{95.10^{4} \times 0.02 \times 3}{0.8} = 71250W$$

 $P_r = 71.25kW$

Öteleme ivmeleme gücü

$$P_{\delta i} = \frac{F_{top} V_{\delta}^2}{g.t.\eta} = \frac{95.10^4 \times 3^2}{9.81 \times 9 \times 0.8} = 121049W$$

 $P_{\ddot{o}i} = 121kW$

54

Dönme ivmeleme gücü;

$$P_{di} = 0.1 \times P_{\ddot{o}i} = 12.1 kW$$

Nominal güç;

$$P_{nom} = 1.5 \times 71.25 = 106.875kW$$

İvmeleme işine göre;

$$P_{nom} = \frac{71.25 + (121 + 12.1)}{1.8} = 113.5kW$$

Köprünün 9 sn'lik ivmelenme süresince aldığı yol;

$$S = \frac{1}{2}v.t = \frac{1}{2}.3.9 = 13.5m$$

Frenleme için t_{f:}9sn olursa aynı uzunlukta yol için frenleme için gerekecek daimi rejim gücüyle gidilecek yol:

$$S_1 = 70 - 2 \times 13.5 = 43m$$

$$t_r = \frac{43}{3} = 14.33s$$

Toplam hareket süresi:

$$t_t: 18+14.33=32.33sn$$

Saatteki sefer sayısı 20 olduğuna göre periyot:

$$T = \frac{3600}{20} = 180sn$$

Relatif Yük:

$$\lambda = \frac{(M_L + M_O) + M_O}{2(M_O + M_L)} = \frac{95 + 80}{2 \times 95} = 0.92$$

 $ED = \frac{2 \times 32.33}{180}.100 = 35.9$

 $ED \cong \%40$

$$\lambda = 0.92 \ i cin \ r \cong 0.94$$

$$P_{nom} = 113.05 \times 0.94 = 106.267 k_{ss} W$$

%25 ED'lik motor relatif yük değeri de dikkate alınmalıdır bu şekilde seçilebilir. %40 ED için motor gücü daha düşük alınabilir.

$$P_{60} = P_{40} \sqrt{\frac{40}{60}} = 106 \sqrt{\frac{25}{40}} = 86.5 kW$$